

Függelék

MÉLTATÁSOK

Ady Endre:

A MENEKÜLŐ LOVAS

Krúdy Gyulának küldöm

Sóbálvánnyá lettem
Házam dúlásának,
Szeretett jószágim,
Csűreim, táraim
Bús pusztulásának.

Nagy rámszakadásnak,
A hirtelen vésznek,
Futó, riadt úton
Könnyben megforduló
Visszatekintésnek.

Add, óh, Uramisten,
Hogy némán bolyongjak,
Ajkamat szorító
Dühvel, háborusan
Atkokat ne mondjak.

Adjad, én galambom,
Akit most találtam,
Hogy leljek feledést
Két szép, meleg karod
Jó karolásában.

Adjad, pocsék élet,
Hogy ne legyek dőre,
Kocogjon a lovam
Boros, csárdás uton
Vidáman előre.

Add, én gonosz sorsom,
Futván főtörésszek
S nagy erdők aljain,
Bujtató lápokon,
Hogy vissza ne nézzek.

Ady Endre:

„»A vörös postakocsi« nemcsak a tegnapnak, a pestbudai bizarrságnak, s az emlékezésnek szimbóluma, de a Krúdy-regény — ha ugyan regény — nagy társadalomtalanságáé. Azokról és úgy, akikről és ahogy Krúdy ír, csak az írhat, akinek társadalmi rangja tisztázhatatlan, s állandóan a napidíjas és az Őristen között lebegő. Csak ez látja meg és kedveli a társadalom leghívebb reprezentálóit, azokat tudniillik, akik a társadalmon kívül bitangolnak.“

(Ady Endre: *Krúdy Gyula könyve. A vörös postakocsi.* Nyugat, 1913. II. 393.)

Bródy Sándor:

„Nem lehetetlen, sőt nagyon valószínű, hogy Krúdy Gyula az a regényíró, akire régen várunk. (Én szerettem volna az lenni, de különféle, leginkább jellemhibák miatt lemaradtam. Titkon, néha, még mindig van reményiségem, hogy megjavulok.) A regényíró új munkájában már együtt van mindama képessége, amely őt megkülönbézteti. És ha nem is teljesen és klasszikusan, már megérzik benne a hármasság: a szenvedésre, a gyönyörűségre való képesség. És a hit. Egy kesernyés, csúfondáros, de mégis csak igazi hit.“

(Bródy Sándor: *A regényíró*. Az Újság, 1913. júl. 13.)

Móricz Zsigmond:

„Néztem, ahogy ott ült. Csöndesen és valósággal szeméremmel és mosollyal. Artatlan ember, aki soha életében annyira sem bántott meg senkit, hogy valakin mosolygott volna. Még nem is önmagán mosolygott: azon, amit gondolt. Befelé. Eldiskurált azzal, aki önmaga volt. Hallgatta azt, amit belőle valaki kibeszélt, s helyeselte a mosolygásával, amit attól hallott, aki neki beszélni szokott, ha szólt és helyette írni szokott, ha írt. Szindbád, a csodálatos hajós, volt ez a valakije. A második éneke, aki helyette bolyongott a földi téreken, s ő szerette, hogy oly hűséges hozzá s mindig minden-hová elkíséri. A múltba és a régmúltba. Távoli vidékekre és a közeli rekettvényekbe.“

(Móricz Zsigmond: *Krúdy elaludt*. Magyarország, 1933. május 21.)

Schöpfung Aladár:

„A kritika mindig bajban volt vele. Nem illettek rá a megszokott kritikai kategóriák, nem lehetett rá a szokott mértékeket alkal-

mazni. Nem is írtak róla mást, mint föltétlen magasztalást vagy föltétlen elutasítást.

.

Az ő emberei a különcök, a társadalomból és morálból kiszakadtak, furcsa szenvedélyek rabjai, eszeveszett szerelmesek, vad kártyások, kocsmázó figurák, elúsztatott birtokukat visszasíró földesurak, kivénült vagy kizüllött pincérek, csodálatos mániákusok, férfikat zabáló menyecskék, férfiakat kitaró hervadt asszonyok és mindenféle más lehetetlen népség. Ezekről kifogyhatatlan sokat tudott mesélni, soha nem hallott különös dolgokat, igen sokszor hihetetleneket, azzal a hitelességgel, amelyet elbeszélő hangja adott nekik.

(Schöpplin Aladár: *Krúdy Gyula*. Nyugat, 1933. I. 619—630.)

Sőtér István:

Időtlenség, álom, szelíd honvágy, félig feledett emlék: íme az első varázs, melynek oly nehéz ellenállni Krúdy művében. Pedig mindez csak első csalétké, legszelídebb csábítása ennek az írónak.

.

Az álomszerűség igazi titka a stílusban rejlik, s végre erről is kell szólnunk, hisz Krúdy művében talán a stílus a legfontosabb. Hangja, mellyel most elbűvöl bennünket, nem egyéb, mint a stílus bizonyos mágiaja: bonyolult, merőben zenei mágia! Ennek a stílusnak emlékei élnek majd legtovább, ezek a hangok csalogatnak majd vissza újból és újból Krúdy művéhez. Szín, zene és valamilyen túltelített édesség, mint az agyoncukrozott, soká a napon érlelt befőtteké: íme, Krúdy stílusának ajándéka. Ne higgyük, hogy egyenletes vagy egyhangú! A mértéket nem ismeri, de nem is szabad ismernie. Ha két szín, két metafora közül kell választania, fel-

használja mindkettőt, sőt harmadikat keres melléjük. Mégsem modoros, sőt inkább lompos néha, de lomposága éppoly kíváncsú, mint a túlságos keresettséggel öltözködőknél valami szándékos, kacér hanyagság, mellyel eleganciájuk merevségét akarják enyhíteni.

(Sötér István: *Krúdy Gyula*. (1941). Tisztuló tükrök. Bp. 1966. 154, 162—163.)

„Kevés magyar író tudott mindmáig annyira bűvölni prózájával, költőiségével, sőt néha csak a hangjával is, mint Krúdy Gyula. *A vörös postakocsi*, a *Boldogult úrfikoromban*, a *Szindbád novellái* írójának prózája egy sajátos költőiség zenéjét zárja magába, álmokat, andalító káprázatokat, regényes és mélabús képzelődéseket idéző zenét — Krúdy olvasói erre a zenére figyeltek föl, arra a sokat emlegetett, mélabús »gordonkahangra«, mely utánózzhatatlan bájjal, varázssal telíti írásait. Ez a hang egy sajátos világot is idéz: hőseket és színtereket, helyzeteket és érzelmeket, aminőkhöz hasonlókat a kortársaknál és az elődöknél egyaránt hasztalan keresnénk.“

(Sötér István: *Pályakép Krúdyról*. (1954) Tisztuló tükrök. Bp. 1966. 164.)

Féja Géza:

„Krúdy Gyula másszabású egyéniség volt: európaivá finomodott barbár. Roppant szervezete és alkotóereje a Kozmosz arányait juttatta eszünkbe. A magyarság »tartalma«: múltja, élményei, tudata és tudatalatti tárnái éppenszóval félelmetesen megteltek benne, mint Ady Endrében. Úgy áradtak belőle az élmények, a művek, mint a természet erői, de megneimesedve, szinte zenévé finomodva... Nem is értette kora, a konzervatívok éppenszóval úgy nem tudtak mihez kezdeni vele, mint a forradalmárok. Krúdy a holnapután írója, alakja

egyre növekszik, s a jövődő talán a legnagyobb magyar prózaírói szemléi majd benne."

(Féja Géza: *Krúdy és Tömörkény*. Magyarország, 1943. 96. sz.)

Katona Béla:

„Mint minden nagy író alkotásainak, Krúdy műveinek is van valami közös sajátosságuk. Az egyéniség bélyege, amely mindenki mástól megkülönbözteti, úgy, hogy néhány sor után bárki ráismer, aki már olvasott valaha Krúdy-írást. De a közös sajátosságon túl mennyi szín, milyen varázslatos gazdagság!”

(Katona Béla: *Krúdy Gyula: Válogatott novellák*. Bp. 1957. Irodalomtörténeti Közlemények, 1961. 763.)

Czine Mihály:

„Helyét sem tudta még pontosan megjelölni az irodalomtörténet: tartják megkéssett romantikusnak és korán jött modernnek; mesélőnek, realistának, Puskin, Turgenyev késői követőjének és újtónak, aki megelőzte Proustot és Giraudoux-t. Csak egy bizonyos; varázsa újra meg újra hatalmába keríti az írókat és az olvasókat, s hogy a XX. századi magyar próza egyik legjelentősebb alakja. Összefoglalója, kiteljesítője a múlt század megindult és félbenmaradt művészi törekvéseinek, s új, ismeretlen területek felfedezője irodalmunkban. Későn jött? Megkéssett romantikusként? Lehet, de idejében érkezett. Művészete, ironiája és poétikus realizmusa egyik legnagyobb értéke prózáknak.”

(Czine Mihály: *A vörös postakocsi*. Rádióiskola. Krúdy világa. Gyűjtötte és írta Tóbiás Aron. Bp. 1964. 366.)

Szabó Ede:

„Századunk magyar prózájának nagyjai közül talán épp Krúdy kötődik, tudatosan és öntudatlanul, a legerősebben a múlthoz, a hagyományhoz, szülőföldje alakjaihoz, családjá, társadalmi osztálya legendáihoz, gyermek- és ifjúkora kimeríthetetlenül gazdag emlékeihez, általában az emlékezéshez mint sajátos írói szemléletmódhoz. Sokrétű életműve, szinte páratlan bőségű, bár egyenetlen termése, igaz, nem egyszerűsíthető a vidéki köznemesség »hattyúdalává«, pusztán egy osztály hanyatlásának lírai krónikájává. Világa: álom és valóság, múlt és jelen, költészet és látomás különös, varázsos vegyülete. Emlékeket, hangulatokat idézve, szenvedélyek démonaival viaskodva, Krúdy a korszakváltás fordulóján tévútra jutott, kisiklott életeket, meddő és tragikomikus emberi sorsokat ábrázolja, s közben szuverén költői világot teremt, amely nyelvileg, formailag, időkezelésben, lélcrajzban sok mai prózatörekvést megelőz. Csilló-góan lírai, humorosan groteszk, ironikus és keserűen satírikus, rajongó és szkeptikus, modorosan ódivatú és merészen modern; szerepet ölt, a kapitalista világban ittmaradt »utolsó gavallér« szerepét, biedermeier idillt játszik, s titkon dantei pokolkörökben jár, pénzzel, itallal, szerelemmel, halállal birkózik, mint Ady.

(Szabó Ede: *Krúdy Gyula* alkotásai és vallomásai tükrében, Bp. 1970. 5.)

Tornai József:

KRÚDY

Templomtorony körül fekete varjak.
A szél a boltajtót kihajtja.
Szól a kifényesített
borbélytányér.

Női nevetés a reves
lépcsőkön.
Egy elfordított kulcscsomó
utolsó csörrenése.

Trombitás angyalok függőnye.
Almos macskák, fonnyadt szírom
porcelán mosdótál mögött.

Bogarak népvándorlásától piros
repkény alatti fal,
csontváz-virág
az emlékkönyvben.

Templom falán vigyorgó nevek,
évszám-csonk a bejárat fölött.
és sehol nem létező idő
a toronyórán.

Új írás, 1971. 5. szám.

ELETRAJZI ADATOK

1878. október 21-én született Nyíregyházán. Apja és anyja — a szülők ellenkezése miatt — csak a tizedik gyermek után, 1895-ben kötöttek hivatalosan házasságot. Az író nagyapja, Krúdy Gyula, 1849-ben a komáromi harcokban tűnik ki, Krúdy Kálmán, a nagyapja öccse Klapka adjutánsa, és Világos után sem teszi le a fegyvert, betyárként harcol az osztrák csendőrséggel. (Mikszáth könyvet írt róla.) A „nagy idők” emlékei tehát korán, már a családban lelkébe vésődtek.
1887. A szatmári gimnáziumban tanul.
- 1888—91: A szepességi Podolinban jár gimnáziumba.
- 1891: Ismét Nyíregyházára kerül. Itt tanítja Porubszky Pál, aki — magától Krúdytól tudjuk — nagy hattással volt rá.
- 1892: A *Szabolcsi Szabadsajtó*ban megjelenik első novellája.
- 1894: Megszökik, hogy újságíró legyen a *Debreceni Ellenőrnél*. Az apja utána megy és hazahozza.
- 1895: Érettségi után, előbb a *Debreceni Ellenőrnél*, majd a nagyváradi *Szabadságnál* lesz újságíró.
- 1896: Pestre költözik, s még abban az évben elnyeri a *Képes Családi Lapok* novella-pályázatát.
- 1897: *Úres a fészek* címmel megjelenik első novelláskötete.
- 1899: Feleségül veszi Spiegler Bellát (aki Satanella és Bogdán Bella néven ír). Megjelenik második kötete: az *Ifjúság*.
- 1900: Megjelenik harmadik könyve, *A víg ember bújs meséi*.
- 1901—1910: Az *aranybánya* c. regénye és tíz novelláskötete jelenik meg ebben az időszakban.

- 1911—12: A Szindbád ifjúsága, a Francia kastély és a Szindbád utazásai új korszak kezdetét jelzik író pályáján.
- 1913: Nagysikerű regényének *A vörös postakocsinak* megjelenési éve.
- 1916—17: Ebből az időből való az *Aranykéz utcai szép napok*, *Szindbád ifjúsága és szomorúsága*, Szindbád. *A feltámadás és az Őszi utazások a vörös postakocsin*.
- 1918: Megírja a *Napraforgót*.
- 1919: Riportot ír a kápolnai földosztásról, szerkeszti a *Néplapot*. Új házasságot köt, és olyan műve lát napvilágot, mint az *Asszonyágok díja*.
- 1920—21: Anyagi helyzete romlik, a sajtóban támadás indul ellene. Megjelennek: *A betyár álma*, *Kleofásné kakasa és más elbeszélések*, a *Nagy kópé*.
- 1922: Nagy művek születnek: *Hét bagoly*, *NN*, *Őszi versenyek*
- 1925: Megünneplik írói pályájának 25. évfordulóját. (Nem egészen pontos dátum szerint.)
- 1928—29: Ötvenedik születésnapján kiadják műveinek tizkötetes gyűjteményét. Egészségi állapota egyre romlik.
- 1930: Baumgarten-díjat kap. Margitszigeti lakását felmondják, Óbudára költözik. Ekkori a *Boldogult úrfikoromban...*
- 1931: Saját költségén adja ki az *Élet álom* c. novelláskötetét.
- 1933: Betegsége tovább súlyosbodik. Május 12-én hal meg, alig 55 éves korában

Krúdy Gyula: 50-IK KARÁCSONY

„En írónak készű'tem: semmi másnak.

Azt sem mondhatnám, hogy bajaim voltak emiatt szüleimmel, vagy más atyámfiaival. Nem sajnálták tőlem a kőolajat se, amelyből késő éjszakáig literszámba égettem. Azt hiszem, hogy nemigen törődtek különködéseimmal, amely abban is nyilvánult, hogy inkább szerettem magamban lenni, mint korombeli fiúkkal vagy lányokkal. A nők közül abban az időben azokat az angyali lényeket szerettem, akiknek nem nagyon kellett udvarolni. Miután elég izmos fiú voltam: már kora ifjúságomban is földhöz terítettem mázrás szakácsnékat, hogy hódolatomról biztosítsam őket. Szerettem ligetekben, nádasokban, árokpартokon meghúzódni, mint valamely betyárnövendég s parasztmenyecskéket, a Nyírben még akkor gyakori vándor cigánynőket haramia módjára rohamoztam meg. Holdvilágos éjeken idegen udvarokba másztam be. Többen csodálkoztak, hogy nem vertek agyon. A tánciskola hölgyei orrukat fintorgatták különös kalandjaimon. De annál inkább magasztalt életveszélyes élményeimért két öreg ember, két öreg korhely, két kötnivaló vén huncut, legjobb nyíregyházi barátaim: Kálnay László, az első eleven író, akit megismerni szerencsém volt és Dálnoki Gaál Gyula, aki arról volt nevezetes, hogy ő volt az első magyar vándorszínész, aki öregségére nyugdíjat kapott. Barátaim dicséreté kárpótolta mindazokért a sebsülésekért, amelyeket itt-ott, ma már magam előtt is érthetetlen szerelmi kalandjaimban szereztem.

Azt hiszem: az életrajzomból ezután bízvást kihagyhatom a többi hölgyeket, hiszen alig akarnak többé agyonverni miattuk.

Voltaképpen előbb említett barátaim vezettek be az irodalomba is, kedvessé, mulatságossá, romantikussá meszelgették előttem az írói pályát. Kálnay László elberzélései a Budapesti Hírlapban jelentek meg. 25 forintot küldtek érte darabonként. Kálnay egyik nyíregyházi kocsmából a másikba járt, s ott felolvasta műveit, megmutatta a postautalvány rózsaszínű szelvényét, s így némi tekintélyre tett szert a városban. Dálnoki Gaál Gyula egy régi színlapot bontogatott ki, amely színlapon nagybetűk hirdették, hogy a vándortársulat előadásában színre kerül a »Görgei vagy a világosi áru-lás« című színdarab is, amelynek szerzője éppen Dálnoki Gaál Gyula volt. Miután barátaimmal együtt jártam a dicsőséges kocsmákat: természetes dolog volt, hogy már tizenöt esztendőskoromban a közeli debreceni napilapokba küldözgettem mindenféle elbeszéléseket, amelyeket ki is adtak, miután azt hitték, hogy ezeket a beszéleket nagyatyám írta, aki ugyancsak Krúdy Gyula néven a Szabolcs megyei 1848/49-iki Honvédek Elnöke volt, és meglehetősen tekintélynek örvendett a szakmájában. Nagyot néztek Debrecenben, a Debreceni Ellenőr című napilap szerkesztőségében, amikor ott egyszer személyesen bemutatkoztam. De nyomban alkalmaztak 35 forint havi fizetéssel. Ez volt a legnagyobb, szinte elkölthetetlennek látszó fizetésem egész életemben. Színházi tudósító, riporter, vezércikkíró voltam itt. Tizenhatodik évemet még nem töltöttem be. Az érettségi bizonyítványom azonban már a zsebemben volt. Azt hittem, hogy rövidesen megházasodhatok. Sajnos, itt Debrecenben »az úrinők« iránt érzett kedvemet nem intézhettem el oly könnyedén, mint azelőtt. Nagyváradra hívtak, a »Szabadág« című napilaphoz. Itt korrektor is voltam egyéb hírlapírói teendőim mellett. A szerelem, az itt telelő Henry-cirkusz táncosnője iránt itt sem hagyott megnyugodni. A cirkusz után Pestre szöktem. En itt egy-két évig a Józsefvárosban csavarogtam, koplaltam, rongyoskodtam, mert atyám ezt a módszert vélte legjobbnak arra nézve, hogy a szülei házhoz visszatérjek. Persze, nem mentem; később nem mehettem, mert atyám ötvenéves korában meghalt. Reménytelenül szegény

voltam a Gyöngytyúk utcában. Érdekes, hogy ebben az időben soha se gondoltam az öngyilkosságra, mint későbbi életemben anynyiszor. Ekkor egy furcsa kis könyvem jelent meg az Ország-Világ című lap ajándékköteteként. Valamiképpen eljutott a Budapesti Hírlap szerkesztőjének kezébe. Másnap az újságban mutatványt közöltek a könyvecskéből a tárcarovatban. Az irodalomrovatban pedig tíz sort írtak róla. Tíz sorsdöntő, végzetes, dicsérő mondatot.

— Hát nem maga a szabolcsi öreg honvéd? — kérdezte Csajtay úr, amikor estére beállítottam a szerkesztőségbe. De már nem lehetett visszacsinálni a dolgot. Pesti író lettem.“

(Krúdy Gyula: *50-ik karácsony*. Krúdy világa. Gyűjtötte és írta Tóbiás Áron. Bp. 1964. 7.)

TANULMÁNYOK, CIKKEK KRÚDY GYULARÓL

- Ady Endre: *Krúdy Gyula könyve. A vörös postakocsi. Nyugat*, 1913. II. 393.
- Schöppflin Aladár: *Krúdy Gyula. Nyugat*, 1933. I. 629—31.
- Sőtér István: *Krúdy Gyula* (1941). *Pályakép Krúdyról* (1954) Mindkettő a Tisztuló tükrök c. kötetben. Bp. 1966.
- Szabó Ede: *Krúdy Gyula. Bev. K. Gy.: Válogatott novellák. Bp.* 1957.
- Kántor Lajos *utószava* a Kleofásné kakasa c. válogatáshoz. Buk. 1962.
- Krúdy világa. Gyűjtötte és írta Tóbiás Áron. Bp.* 1964. (Krúdy-dokumentumok.)
- Szauder József: *Szindbád megtérésétől a Purgatórium-ig (1926—1933). Utószó. K. Gy.: Utolsó szivar az Arabs szürkénél I—II. Bp.* 1965.
- Czine Mihály: *Krúdy Gyula. A magyar irodalom története, 5. k. Bp.* 1965.
- Féja Géza: *Krúdy, a lángelme. Kortárs* 1968. 215—235.
- Barta András: *Az Asszonyosságok díja. Irodalomtörténeti Közlemények*, 1968. 685—690.
- Krúdy Gyula. Emlékkönyv. Az író születésének 90. évfordulójára. Szerk. Katona Béla, Nyíregyháza*, 1968.
- Kozocsa Sándor *utószava* a Szindbád c. kötethez. Buk. 1969.
- Szabó Ede: *Krúdy Gyula alkotásai és vallomásai tükrében. Arcok és vallomások sorozat. Bp.* 1970.